

**"ПРОБАЦИЯ ВА ПРОФИЛАКТИКА ХИЗМАТЛАРИ:
ҲАМКОРЛИК МЕХАНИЗМЛАРИ ВА ИЖТИМОИЙ АҲАМИЯТИ"**

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-ўқув курси 310-гуруҳ

курсанти Абдукаримов Содиқ Зокир ўғли

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Давлат-ҳуқуқий фанлар
ва инсон ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, майор*

Ниматов Шерзод Ниматжонович

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органларида пробация ва профилактика хизматларининг ҳамкорлик механизмлари ва ижтимоий аҳамияти таҳлил қилинган. Жиноятчиликнинг профилактикаси, маъмурий назорат ва рецидивга қарши курашишда ҳуқуқий, ташкилий ва ижтимоий чора-тадбирларнинг ўрни ва аҳамиятига алоҳида эътибор қаратилган. Шунингдек, профилактика инспекторлари ва пробация хизматлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорликнинг самарадорлиги ва маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишлашнинг қонуний жиҳатлари, амалий вазифалари ўрганилган. Мақола мутахассислар фикрлари асосида жиноятчилик рецидивини камайтиришда ижтимоий реабилитация ва профилактика чораларининг зарурлигига урғу берган.

Калит сўзлар:Пробация хизмати, профилактика инспекторлари, маъмурий назорат, жиноятчилик рецидиви, ижтимоий реабилитация, ҳуқуқ-тартибот тизими, ҳамкорлик механизмлари, жамиятда хавфсизлик, ҳуқуқбузарлик профилактикаси, қонунчилик

Жамият тараққиётида ҳуқуқ-тартибот тизимининг самарали фаолияти муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 28 январдаги "Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида"ги фармонларидан бирида таъкидлаганидек: "Ҳар бир инсон ҳаёти ва шаънини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши

самарали чоралар кўриш, жамиятда тинчлик ва осойишталикни мустаҳкамлаш — давлатимиз сиёсатидаги устувор вазифалардан биридир. Жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштириш масалалари давлат сиёсатида устувор вазифалардан бирига айланди¹. Шу боис, жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш, уларни қайта жиноятга йўл қўймаслик учун профилактика тадбирларини самарали амалга ошириш зарурлиги кун тартибда турибди².

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда муқаддам жиноят содир этган шахслар томонидан янги жиноятларнинг олдини олишга қаратилган бир қатор ташкилий, ҳуқуқий ва ижтимоий чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Бу чоралар жиноятчиликнинг профилактикасига, ижтимоий ҳимояга ва жиноят содир этган шахсларнинг қайта жамиятга мослашувига қаратилган. Қуйида уларнинг асосий йўналишлари ва амалга оширилаётган ишлар ҳақида маълумотлар келтирилган. Ташкилий чора-тадбирлар сифатида қуйидаги чора тадбирларни мисол қилиб олишимиз мумкин. Масалан 2021 йилда қабул қилинган ПҚ-5050-сон қарорига мувофиқ, маҳаллаларда ҳуқуқ-тартибот масканлари ташкил этилди. Бу масканлар маҳаллий жамоатчиликни жиноятчиликка қарши курашишга жалб қилиш ва ҳуқуқбузарликларни барвақт олдини олишга қаратилган. Туман ва шаҳар ички ишлар органлари таркибда вояга етмаганлар масалалари бўйича инспектор-психолог лавозимлари жорий этилди. Уларнинг вазифаси ёшларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш ва жиноятчиликнинг олдини олишдан иборат³. Тезкор-профилактик тадбирлар сифатида эса қуйидагиларни мисол келтириш мумкин. Масалан Тошкент шаҳрида "Долзарб қирқ кунлик" тизими доирасида жиноят содир этган шахслар аниқланиб, уларга нисбатан ҳуқуқий чоралар

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 январдаги ПФ-5948-сонли Фармони, расмий веб-сайт — <https://president.uz>)

² Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОИЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ // ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.

³ https://www.norma.uz/qonunchilikda_yangi/jinoyatchilikka_qarshi_kurashish_maqsadida_qushimcha_chora-tadbirlar_qabul_qilinadi?utm_source=chatgpt.com

кўрилмоқда⁴. Ҳукукий чора-тадбирлар мисолида Жиноят кодексининг 135-моддасига ўзгартириш киритилиб, одам савдоси жинояти учун жазо чоралари кучайтирилди. Масалан, ҳомиладор аёлга нисбатан содир этилган одам савдоси учун жазо оғирлаштирилди, Шахснинг судланганлик ҳолатини олиб ташлаш механизми жорий этилди. Бу, айниқса, қайта жиноят содир этиш хавфи юқори бўлган шахсларнинг жамиятга қайта интеграция қилишда муҳим аҳамиятга эга⁵. Ижтимоий чора-тадбирлар доирасида Жиноят содир этган шахсларнинг жамиятга қайта интеграция қилиш мақсадида меҳнат ярмаркалари ташкил этилмоқда. Бу ярмаркаларда ишга жойлашиш имкониятлари тақдим этилади⁶. Ўзбекистонда амалга оширилаётган ушбу чора-тадбирлар жиноят содир этган шахсларнинг қайта жиноят содир этишининг олдини олиш ва уларни жамиятга қайта интеграция қилишга қаратилган. Бу йўналишдаги ишлар давом этмоқда ва келгусида уларнинг самарадорлиги янада оширилиши кутилмоқда. Аммо шунга амалга оширилган ва жиноятларнинг олдини олишга қаратилган бир қатор ташкилий, ҳукукий ва ижтимоий чора-тадбирларга қарамасдан ҳудудларда муқаддам судланганлар томонидан содир этилаётган жиноятлар криминоен вазиятга таъсир ўтказиб келмоқда.

2023 йилда маъмурий назорат остида 5 529 нафар шахс бўлган. 2024 йилнинг 9 ойида бу кўрсаткич 5 689 нафарга етган, яъни 160 нафарга кўпайган⁷. 2023 йилда маъмурий назоратда турган 4 167 нафар шахс суд томонидан ўрнатилган тақиқларга риоя қилмаганлиги учун маъмурий баённомалар расмийлаштирилган. 2024 йилнинг 9 ойида бу кўрсаткич 3 153 нафарни ташкил этган⁸. 2023 йилда маъмурий назорат қоидаларини биринчи марта бузган 717 нафар шахсга нисбатан жиноят кодексининг 226-моддаси бўйича жавобгарликка тортилган. 2024 йилнинг 9 ойида бу

⁴ https://iibb.uz/uz/news/zhinoyat-sodir-etgan-jana-bir-nechta-shahslar-ushlandi?utm_source=chatgpt.com

⁵ https://gov.uz/uz/advice/NaN/document/2427?utm_source=chatgpt.com

⁶ https://uza.uz/uz/posts/mehnat-qilish-imkoni-zhinoyatchilikni-kamaytirishda-muhim-omildir_765345?utm_source=chatgpt.com

⁷ https://yuz.uz/news/mamuriy-javobgarlik-togrisidagi-kodeksning-206-va-248-moddalariga-ozgartirish-va-qoshimchalar-kiritilmoqda?utm_source=chatgpt.com

⁸ https://yuz.uz/news/probatsiya-nazoratidagi-shaxslar-bilan-olib-borilayotgan-ishlar-samaradorligi-oshiriladi?utm_source=chatgpt.com

кўрсаткич 637 нафарни ташкил этган⁹. 2024 йилда судлар томонидан 77 995 нафар шахсга нисбатан 61 481 та жиноят иши кўриб чиқилган. Шундан 20 659 нафар шахсга озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган, 39 763 нафарига бошқа турдаги жазолар берилган, 1 080 нафар шахс шартли ҳукм қилинган¹⁰. Маъмурий назорат остида турган шахслар томонидан содир этилган жиноятлар статистикаси тўғрисида аниқ маълумотлар мавжуд эмас. Аммо, умумий жиноятчилик статистикасига кўра, 2023 йилда Ўзбекистонда жиноятларнинг 82,7 фоизи фош этилган ва қидирувдаги 7 563 нафар шахс ушланган. Ахборот технологиялари воситаларидан фойдаланиб содир этилган 6 455 та жиноят аниқланган¹¹. Маъмурий назорат остида турган шахслар сони ва улар томонидан содир этилаётган ҳуқуқбузарликлар статистикасида ўсиш кузатишмоқда. Бу ҳолат назорат ва профилактика чораларини кучайтириш, шунингдек, маъмурий назорат тизимининг самарадорлигини оширишни талаб қилмоқда. Фуқаролар фаровонлигини оширишга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этади. Давлат бозор муносабатларини ривожлантириш ва ҳалол рақобат учун шарт-шароитлар яратади, истеъмолчиларнинг ҳуқуқлари устуворлигини ҳисобга олган ҳолда иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини кафолатлайди¹² муқаддам судланган шахслар томонидан қайта содир этиладиган жиноятлар ҳуқуқшуносликда "жиноятчилик рецидив" ёки "рецидив" деб аталади. Бу тушунча жиноят содир қилган шахснинг жазо муддати тугаганидан сўнг қайта жиноятга қўл уриши ҳолатини англатади. Айнан муқаддам судланган шахслар томонидан қайта содир этиладиган жиноятлар бўйича Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқшунос олимларнинг ўз илмий ишларида фикрлари ва илмий қарашларини таҳлил қилиш лозим бўлади.

⁹ https://yuz.uz/news/probatsiya-nazoratidagi-shaxslar-bilan-olib-borilayotgan-ishlar-samaradorligi-oshiriladi?utm_source=chatgpt.com

¹⁰ https://sud.uz/news-2025-02-07-1/?utm_source=chatgpt.com

¹² Маматов Ш. И. Ў. ТОВАРЛАРНИНГ СИФАТИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ШАРТНОМАЛАРИНГ ЎРНИ //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 3. – С. 143-146.

Масалан, ҳуқуқшунос олим О.Т.Қодиров Ўзбекистон Республикаси қонунчилигидаги рецидив тушунчаси ва унинг ҳуқуқий моҳияти ҳақидаги илмий ишларида қайд этадики, “рецидив - бу шахснинг жиноят содир этишга бўлган тенденциясининг намоён бўлиши. Унинг фикрига кўра, рецидивга қарши курашда фақат жазо чоралари эмас, балки профилактика, ижтимоий реабилитация ҳам муҳим аҳамиятга эга” деб ҳисоблайди¹³. М.Ж. Абдурахмонов эса Рецидивнинг ривожланиш сабаблари ва профилактика чоралари ҳақидаги илмий тадқиқотларида, у рецидивнинг асосий сабаблари сифатида жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий муаммолар, шахснинг ижтимоий муҳитга мослаша олмаслиги ва жазонинг самарасизлигини кўрсатади. Шунингдек, у қонунчиликда рецидивнинг аниқ ҳуқуқий белгиларини белгилашнинг аҳамиятини таъкидлайди¹⁴. Ш.Р. Икромов Рецидивни профилактика қилиш ва жазонинг ижтимоий таъсири мавзусида, у рецидивни камайтириш учун ижтимоий-ҳуқуқий чораларнинг бирлиги зарурлигини таъкидлайди. Шунингдек, жазо тизимида индивидуал ёндашувнинг муҳимлигини ва жиноятчиларни ижтимоий реабилитация қилишга алоҳида эътибор қаратиш кераклигини таъкидлайди¹⁵. Ўзбекистон ҳуқуқшунос олимлари рецидив масаласини кенг кўламда ўрганиб, унинг ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва профилактика жиҳатларини биргаликда таҳлил қилмоқда. Улар рецидивга қарши курашда нафақат жазо, балки ижтимоий реабилитация ва профилактика чораларининг ҳам муҳимлигини таъкидлайдилар. Рецидивга қарши курашда қандай ёндашув самарали? биринчи томон — Қодиров, Абдурахмонов ва Икромов фикрлари улар жиноятчилик рецидиви сабабларини фақат жазо билан чеклашнинг етарли эмаслигини таъкидлайди. Қодиров ижтимоий реабилитация ва профилактика чораларига катта аҳамият беради. Абдурахмонов эса ижтимоий-иқтисодий омилларни муҳим деб билади ва жамиятдаги муаммоларни ҳал

¹³ Қодиров О.Т. "Жиноятчилик рецидивининг ҳуқуқий ва ижтимоий-иқтисодий омиллари" // "Ўзбекистон юридик журнали", 2015.

¹⁴ Абдурахмонов М.Ж. "Жиноятчилик рецидиви ва унинг профилактикаси" // "Фан ва ҳуқуқ", 2017.

¹⁵ Икромов Ш.Р. "Жиноятчилик рецидивининг профилактикаси: назария ва амалий аспектлар" // "Ҳуқуқшунослик илмий журнал", 2019.

қилиш зарурлигини айтади. Икромов жазонинг индивидуаллаштирилган тизимини таклиф қилади, яъни ҳар бир шахсга мос чоралар кўриш керак. Бу нуқтаи назарга кўра, рецидивга қарши курашда нафақат қатъий жазо, балки жиноятчиларни ижтимоий тиклаш, уларни муаммолардан чиқариш йўлидаги чоралар муҳим. Иккинчи томон — қаттиқ жазони афзал кўрувчилар нуқтаи назаридан. Бошқа ҳуқуқшунослар ва айрим ижтимоий психологлар фикрича, жиноятчилик рецидивининг асосий сабаби шахснинг шахсий ирода ва ахлоқий жиҳатларидаги нуқсонлардир. Улар жиноятчиларга нисбатан қатъий ва қонун устуворлигини таъминловчи чоралар кўриш керак деб ҳисоблайди. Яъни, ижтимоий омилларни ҳал этиш муҳим бўлса-да, жазонинг қатъийлиги рецидивни камайтиришда асосий восита бўлиши керак. Бу томон, қонун устуворлигини мустаҳкамлаш ва жиноятчиларга нисбатан қаттиқ жазо бериш орқали жиноятчиликни камайтиришга ишонади. Бизнинг шахсий фикримиз рецидив муаммоси жуда мураккаб ва кўпқирралидир. Мен Қодиров ва унинг ҳамкасблари таъкидлаган ижтимоий ва профилактика чораларини қўллаб-қувватлайман, чунки фақат жазо орқали муаммони бартараф этиш мумкин эмас. Аммо қонуннинг қатъийлиги ва жазонинг мувофиқлиги ҳам жуда муҳим, чунки қонунбузарларга нисбатан юмшоқлик бошқаларни ҳам қонун бузишга руҳлантириши мумкин. Шунинг учун, рецидив жиноятларга қарши курашда жазо ва профилактика чораларининг бир-бири билан уйғунлашган тизими яратилиши зарур деб ҳисоблаймиз.

Ички ишлар органларида профилактика инспекторларининг маъмурий назорат ўрнатилган шахслар билан ишлаш фаолиятини Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонунини таҳлил этиш нуқтаи назаридан аҳамияти ўрганилганда мазкур қонунинг *умумий мақсад ва вазифалари (1-модда ва 2-модда)* сифатида профилактика инспекторлари асосий вазифаси — ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, профилактика қилиш эканлигини кўриш мумкин. Шунингдек маъмурий назорат остида турган шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш билан бирга уларнинг ҳуқуқбузарликларни

такрорлашини олдини олишни кўриш мумкин. *Фаолиятнинг асосий йўналишлари (4-модда)* сифатида профилактика инспекторлари жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва сабабларини аниқлашда фаол иш олиб борадилар. Шунингдек маъмурий назорат остида турган шахсларни кузатиш, уларнинг ҳуқуқбузарликларни такрорламаслигини таъминлаш профилактика инспекторларининг муҳим вазифаси. Бундан ташқари ҳуқуқбузарликка мойил шахсларни аниқлаш ва уларга таъсир қилиш учун чоралар кўриш вазифаси ҳам бор. *Қонунийлик принципи (6-модда)* профилактика инспекторлари ўз фаолиятида қонун талабларига қатъий риоя қилиши шарт. ҳар қандай қонунга хилоф ҳаракат ёки шахсларнинг ҳуқуқларини бузиш ман этилади. Маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишлашда ҳам инсон ҳуқуқлари ва қонунийлик принциплари бузилмаслиги керак. *Маъмурий назоратнинг қонунийлиги ва бажарилиши мажбурияти (10-модда)* профилактика инспекторларининг талаблари ва талабларга мувофиқ амал қилиш маъмурий назоратда турган шахслар ва бошқа ташкилотлар томонидан бажарилиши зарур. Маъмурий назорат доирасида зарур ахборот ва маълумотларни олиш ҳуқуқи бор. Инспекторларнинг қонуний талаблари устидан шикоят қилиш мумкин, аммо бу уларнинг талабларини бажарилишини тўхтатмайди. *Ҳамкорлик ва ахборот алмашинуви (11-модда)* профилактика инспекторлари бошқа давлат органлари ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликда ишлайдилар. Маъмурий назорат остидаги шахсларнинг фаолияти ҳақида ахборот алмашиш, уларнинг ҳуқуқбузарликларини олдини олишда биргаликда ҳаракат қилиш муҳим. Бу ҳамкорлик профилактика инспекторларининг фаолиятини самарали қилишга ёрдам беради. Хулоса қилиб айтганда профилактика инспекторлари маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишлашда асосан қуйидаги йўналишларда фаолият кўрсатадилар: ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва такрорланишини камайтириш; маъмурий назорат талабларини бажарилишини таъминлаш; қонунийликка қатъий риоя қилиш, шахс ҳуқуқларини ҳимоя қилиш; бошқа органлар ва ташкилотлар билан ҳамкорликда ишлаш.

Инспекторларнинг фаолияти қонунийлик, шаффофлик ва адолат принциплари асосида амалга оширилиши шарт. Ички ишлар органларида профилактика инспекторларининг маъмурий назорат ўрнатилган шахслар билан ишлаш фаолиятини Ўзбекистон Республикасининг “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида”ги қонунини таҳлил этиш нуқтаи назаридан аҳамиятини ҳам ўрганиш лозим. *Таянч пунктлар(15-модда)нинг маъмурий назоратга таъсири.* Таянч пунктлар — ички ишлар органларининг маҳаллалардаги асосий қуйи бўғини бўлиб, уларнинг вазифаси жамоат тартиби ва хавфсизликни таъминлаш бўлиб, маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишлаш асосан маҳаллаларда амалга оширилгани учун, таянч пунктлар профилактика инспекторлари ва ёрдамчилари орқали ушбу шахсларни кузатиш, уларнинг ҳаракатларини назорат қилиш, қонун талабларига риоя этилишини таъминлашга хизмат қилади. Таянч пунктлар профилактика инспекторларига фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ҳисобот бериш мажбуриятини берган, бу эса маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишда шаффофлик ва ҳисобдорликни таъминлайди. Маъмурий назоратда турган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, уларга нисбатан адолатли ва қонуний муносабатда бўлиш таянч пунктларнинг жавобгарлиги ҳисобланади. *Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари (151-модда) ва маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишлаш.* Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари маъмурий назорат остидаги шахсларни назорат қилиш ва уларнинг жамоат тартибига риоя қилишини таъминлашда муҳим рол ўйнайди. Профилактика инспекторлари, ёрдамчилар, шунингдек, хотин-қизлар масалалари бўйича инспектор, пробация инспектори ва бошқа ходимлар биргаликда ишлаб, маъмурий назорат остидаги шахсларнинг фаолиятини доимий кузатишади. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари орқали жамоатчилик ва ички ишлар органлари ўртасидаги ҳамкорлик орқали назорат остидаги шахсларга тегишли ёрдам, тушунтириш ва профилактика ишлари амалга оширилади. Ўз навбатида, жамоат тартибини сақлашда Миллий

гвардия ва бошқа давлат органлари ходимлари жалб этилиши маъмурий назорат остидаги шахсларнинг ҳуқуқбузарликларини олдини олишни кучайтиради. *Қонунчилик ва қонунийлик жиҳатлари* Маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишлашда профилактика инспекторлари ва таянч пунктлар ходимлари *қонунийлик (б-модда)* ва қонуний талабларнинг бажарилишини қатъий таъминлашлари лозим. Ҳар қандай ҳуқуқбузарлик ёки қонунга хилоф ҳаракатларга йўл қўйилмаслиги, шахслар ҳуқуқлари бузилмаслиги кафолатланиши керак. Маъмурий назоратда турган шахсларнинг ҳуқуқлари, жумладан, ҳисобот бериш ва тушунтириш бериш жараёнлари очиқ ва қонуний тартибда олиб борилиши шарт.

Фаолиятнинг амалий йўналишлари Таянч пунктлар ва маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари профилактика инспекторлари маъмурий назорат остидаги шахслар билан доимий мулоқотда бўлиб, уларнинг жамоат тартибига риоя қилишини назорат қилади. Профилактика инспекторлари ўз ҳисоботларини маҳалла ва жамоат ташкилотларига тақдим этиш орқали фуқароларнинг ижтимоий назоратини таъминлайди. Маъмурий назорат талаблари бузилса, профилактика инспекторлари ва таянч пунктлар тезкор чоралар кўришга қодир.

Пробация назоратидаги шахслар профилактика инспекторлари билан яқин ҳамкорликда фаолият юритишлари зарур. Бу ҳамкорликнинг асосий жиҳатлари ва вазифалари қуйидагилардан иборат: Пробация назорати шахсларни ижтимоий мослаштириш ва қайта жиноятчиликдан сақлаш мақсадида амалга оширилади. Профилактика инспекторлари бу жараёнда шахсларнинг суд томонидан белгиланган тақиқ ва мажбуриятларга риоя этишини назорат қилади, уларни ижтимоий тарбиялаш ва профилактика тадбирларига жалб қилади. Пробация назоратидаги шахслар суд томонидан белгиланган тақиқлар ва мажбуриятларга риоя этиши керак (28-модда). Профилактика инспекторлари уларнинг бу талабларга амал қилиши устидан текширувлар олиб боради (34-модда). Пробация бўлинмалари ва ички ишлар органлари профилактика бўлинмалари ҳамкорликда шахсларнинг фаолиятини

назорат қилади. *Пробация назоратидаги шахсларнинг мажбуриятлари профилактика инспекторларининг қонуний талабларини бажариш, ижтимоий мослаштириш дастури ва тарбиявий тадбирларда фаол иштирок этиш (28-модда), мажбурий тиббий кўрикдан ўтиш ва электрон кузатув воситасини сақлаш, профилактика инспектори чақирувига узрсиз келмаслик ва улар билан ҳамкорлик қилиш.*

Пробация хизмати ва профилактика инспекторларининг ўзаро ҳамкорлиги пробация бўлинмалари профилактика инспекторлари билан биргаликда шахсларнинг суд томонидан белгиланган тақиқларга риоя этишини назорат қилади, профилактика инспекторлари зарур ҳолларда шахсларнинг ижтимоий муҳити, ҳуқ-атвори ва эҳтиёжлари ҳақида ахборот бериб, уларни ижтимоий мослаштиришда кўмаклашади, пробация хизматининг чақирувига келмаган шахслар профилактика инспекторлари томонидан мажбурий равишда келтирилиши мумкин (29-модда).

Бундан ташқари Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари профилактика инспекторларининг муқаддам судланган шахслар яъни маъмурий назорат остида турган шахслар билан ишлаш фаолиятидаги аҳамиятини таҳлил қилишда Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майда қабул қилинган ЎРҚ-371-сон «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни ўрни мавжуд бўлиб, қонунда профилактика инспекторларининг илгари судланган шахслар билан ишлаш фаолиятига алоҳида эътибор қаратилган. Қонуннинг 25-моддасида илгари судланган шахслар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси чора-тадбирлари белгиланган. Қонунга кўра Профилактика инспекторлари илгари судланган шахслар билан ишлашда қуйидаги вазифаларни бажарадилар: *Профилактик ҳисобга олиш:* Илгари судланган шахсларни профилактик ҳисобга қўйиш ва уларнинг ижтимоий мослаштирилишини таъминлаш. *Профилактик суҳбатлар ўтказиш:* Шахсларнинг ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимолини камайтириш мақсадида профилактик суҳбатлар ташкил қилиш. *Реабилитация ва мослаштириш чора-тадбирларини қўллаш:* Шахсларнинг

ижтимоий ҳаётга қайта мослашишини таъминлаш учун зарур чора-тадбирларни амалга ошириш. *Ижтимоий мониторинг*: Илгари судланган шахсларнинг ижтимоий ҳолатини кузатиш ва уларнинг ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимолини камайтириш учун мониторинг олиб бориш.

Жиноятчилик рецидивини олдини олиш ва жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш жараёнида профилактика инспекторлари ва пробация хизмати ўртасидаги ҳамкорлик муҳим аҳамиятга эга. Ҳар икки тизимнинг мақсади — жиноятчилик рецидивини камайтириш ва шахсларни ижтимоий фаол ҳаётга қайтаришдир. Профилактика инспекторлари маъмурий назорат остида турган шахсларнинг ҳар куниги турмуш тарзи ва фаолиятини кузатиб бориш, уларнинг жамоат тартибини сақлашини таъминлаш, қонун талабларига риоя қилишларини назорат қилиш вазифасини бажаради. Шунингдек, улар шахсларга ҳуқуқий ва маънавий тарбия бериш орқали жиноят содир этиш хавфини камайтиришга ҳаракат қиладилар. Пробация хизмати эса жиноят содир этган шахсларни ижтимоий-қонуний ва психологик жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, касб-ҳунарга ўргатиш, таълим ва ишга жойлаштиришга ёрдам бериш билан шуғулланади. Бу хизмат шахсларнинг жамиятга мослашувини осонлаштиради ва уларни қайта жиноятга йўл қўймасликка ундайди. Иккала тизимнинг ҳамкорлиги қуйидаги асосий йўналишларда амалга оширилади: *Маълумот алмашинуви*: Профилактика инспекторлари ва пробация ходимлари ўртасида маъмурий назорат остидаги шахсларнинг фаолияти ҳақида тезкор ва аниқ маълумотлар алмашилади. *Қўшма реабилитация ишлари*: Шахсларни ижтимоий фаол ҳаётга қайтариш, уларнинг касбий малакасини ошириш ва психологик ёрдам кўрсатишда ҳамкорлик қилинади. Қонун бузилишларининг олдини олиш: Профилактика инспекторлари кузатувидаги шахслар пробация хизматининг дастурларига жалб қилинади, бу эса уларнинг рецидивга йўл қўйиш хавфини камайтиради. *Ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш*: Профилактика инспекторлари ва пробация ходимлари ўртасидаги ҳамкорлик орқали ижтимоий муаммоларни тезкор аниқлаш ва уларни бартараф этиш йўллари

ишлаб чиқилади. Шу тариқа, профилактика инспекторлари ва пробация хизмати ўртасидаги яқин ҳамкорлик жиноятчилик рецидивини камайтириш ва жиноят содир этган шахсларнинг ижтимоий қайта тикланишини таъминлашда муҳим рол ўйнайди.

Юқоридаги таҳлиллардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикасида пробация ва профилактика хизматлари ўртасидаги ҳамкорлик механизмлари жиноятчилик рецидивини камайтириш, маъмурий назорат остидаги шахсларнинг жамиятга мослашувини таъминлаш, шунингдек, жиноятчиликнинг олдини олишда муҳим ижтимоий ва ҳуқуқий аҳамият касб этиши аниқ намоён бўлди. Ҳар икки тизимнинг мақсадлари — шахсларни жиноятга қайта қадам қўйишдан сақлаш, уларни ижтимоий фаол ҳаётга қайтариш ва жамиятда хавфсизликни таъминлашдан иборат.

Профилактика инспекторлари ва пробация хизматлари ўртасидаги самарали ҳамкорлик: маълумот алмашинуви, ижтимоий-тарбиявий ишларни мувофиқлаштириш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш чораларини мувофиқлаштириш орқали амалга оширилади. Мазкур ҳамкорликнинг янада кучайтирилиши учун қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш лозим: профилактика инспекторлари ва пробация ходимларининг ўзаро маълумот алмашиш тизимини такомиллаштириш; маъмурий назоратда турган шахслар билан ишлашда индивидуал ёндашувни кучайтириш; ижтимоий реабилитация дастурларини кенгайтириш ва уларга амалдаги мутахассисларни жалб қилиш; жамоатчилик ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари иштирокини фаоллаштириш.

Хулоса қилиб айтганда, пробация ва профилактика хизматлари ўртасидаги ҳамкорлик нафақат ҳуқуқбузарликлар профилактикасини таъминлаш, балки жамиятда ҳуқуқий онгни шакллантириш, ижтимоий барқарорликни таъминлашда ҳам муҳим ўрин тутади. Мазкур йўналишдаги ислохотлар изчил давом эттирилса, жиноятчилик рецидиви камайиши ва жамиятда хавфсизлик таъминланишига катта ҳисса қўшади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Мирзиёев Ш.М. *Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак.* – Тошкент, 2017. – 104 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-6445145>
3. Ўзбекистон Республикасининг “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида”ги Қонуни, 2019 йил 2 апрель, ЎРҚ-532-сон. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-4494709>
4. Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни, 2019 йил 2 сентябрь, ЎРҚ-561-сон. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/4494709>
5. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида, 2017 йил 11 сентябрь, ЎРҚ-445-сон. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-3336169>
6. Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни, 2016 йил 16 сентябрь, ЎРҚ-407-сон. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-3027843>
7. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни, 2014 йил 14 май, ЎРҚ-371-сон. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-2387357>
8. Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назорацизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни, 2010 йил 29 сентябрь, ЎРҚ-263-сон. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-1685726>
9. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 январдаги ПФ-5948-сонли Фармони. — Режим кириш: <https://president.uz>

10. Жиноятчиликка қарши курашиш мақсадида қўшимча чоратadbирлар қабул қилинади // Norma.uz. — Режим кириш: <https://www.norma.uz>
11. Жиноят содир этган яна бир неча шахслар ушланди // ИБВ.uz. — Режим кириш: <https://iibb.uz>
12. Ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида маълумот // Gov.uz. — Режим кириш: <https://gov.uz>
13. Меҳнат қилиш имкони — жиноятчиликни камайтиришда муҳим омилдир // Uza.uz. — Режим кириш: <https://uza.uz>
14. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 206 ва 248-моддаларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилмоқда // Yuz.uz. — Режим кириш: <https://yuz.uz>
15. Пробация назоратидаги шахслар билан олиб борилаётган ишлар самарадорлиги оширилади // Yuz.uz. — Режим кириш: <https://yuz.uz>
16. Суд органларининг жорий фаолияти // Sud.uz. — Режим кириш: <https://sud.uz>
17. Қодиров О.Т. Жиноятчилик рецидивининг ҳуқуқий ва ижтимоий-иқтисодий омиллари // Ўзбекистон юридик журнали, 2015.
18. Абдурахмонов М.Ж. Жиноятчилик рецидиви ва унинг профилактикаси // Фан ва ҳуқуқ, 2017.
19. Икромов Ш.Р. Жиноятчилик рецидивининг профилактикаси: назария ва амалий аспектлар // Ҳуқуқшунослик илмий журнал, 2019.
20. Ниматов Ш. Н. и др. Ёшлар ва хотин-қизлар жиноятчилигининг олдини олишда норматив-ҳуқуқий асослар ва ижтимоий профилактика механизмлари //образование наука и инновационные идеи в мире. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.
21. Ниматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ МАҲАЛЛА ЕТТИЛИГИ ХОТИН ҚИЗЛАР ФАОЛИ БИЛАН ҲАМКОРЛИГИНИ АҲАМИЯТИ //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 4-2. – С. 4-10.

22. Маматов Ш. И. Ў. ТОВАРЛАРНИНГ СИФАТИ ВА
ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ФУҚАРОЛИК-ХУҚУҚИЙ
ШАРТНОМАЛАРИНГ ЎРНИ //Central Asian Journal of Multidisciplinary
Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 3. – С. 143-146.